

שבר מוסרי בהנהגת המדינה

גזר הדין החמור של שש שנות מאסר שהוטל על ראש הממשלה לשעבר אהוד אולמרט ע"י שופט בית המשפט המחוזי בתל אביב דור רוזן בגין קבלת שוחד בפרשת הולילנד מהווה ציון דרך ותמרוך אזהרה לאישים פוליטיים אמי דרג שסרחו לראשונה בתולדות המדינה נשלח ראש ממשלה לשעבר לריצוי מאסר מאחורי סורג ובריח בחברתם של עבריינים פליליים .

התחושה שפקדה את אזרחי המדינה בעקבות הרשעה זו הייתה של קדרות ותסכול ואפילו ייאוש בגלל השחיתות השלטונית שפושטת ולובשת צורות אבל אינה מפסיקה.

אווירת הסיאוב והתיעוב שהחלה במדינה אחרי כליאתו של נשיא מדינה לשעבר שנדון למאסר של 7 שנים באשמת ביצוע מעשה עונש והטרדות מיניות התחלפה בתחושה של בושה וייאוש בשל עצמתה לש השחיתות

ואכן, בפועל התמונה של השחיתות השלטונית חמורה ומצביעה על תהליך של הסתאבות שנמשך שנים רבות מדי ורק מתעצם. הדג מסריח מהראש. נשיא המדינה המנוח עזר ויצמן נאלץ להתפטר אחרי שנחשף שקיבל טובות הנאה מאיל הון. נשיא מדינה אחר הועמד לדין על עבירות מין ונידון לתקופת מאסר ממושכת.

אולמרט אינו ראש הממשלה היחיד שהתעמת עם שלטון החוק ונע לאורך השנים באזור הדמדומים. שלושה ראשי ממשלה נוספים – אריאל שרון, אהוד ברק ובנימין נתניהו – נחקרו בעבר במשטרה בחשד לפלילים בפרשות שחיתות שונות, ונחלצו בעור שיניהם מהגשת כתבי אישום נגדם. במציאות העגומה ששררה ושוררת במדינה, שבה מעלימים עין ונותנים הנחות לראשי ממשלה בעבר ובהווה, אף אחד מהשלושה לא ראוי לתעודת יושר. הרשימה השחורה כוללת שרים לשעבר שריצו עונשי מאסר (גונן שגב, אריה דרעי, רפאל פנחסי, אברהם הירשזון ושלמה בניזרי) ושרים לשעבר מורשעים ללא קלון (צחי הנגבי, חיים רמון).

יקצר המצע מלפרט את שמות העבריינים והחשודים הציבוריים שהסתאבו והפרו אמונים. הרשימה הארוכה כוללת, בין השאר, סגני שרים וחברי כנסת בעבר ובהווה שנתנו את הדין, רבנים ראשיים לשעבר שסרחו, מפכ"לים וניצבים לשעבר שהודחו, רמטכ"לים ואלופים ואנשי ביטחון בכירים שמעדו, ראשי ערים שהורשעו, אנשי מערכת משפט בכירים שמעדו, עובדי מדינה בתפקידי מפתח שמעלו, מנכ"לים של גופים ציבוריים גדולים שהסתאבו, ועוד.

העובדה שחלק מהם לא הועמדו לדין מחוסר ראיות ואחרים יצאו זכאים מחמת הספק או זוכו זיכוי שנוי במחלוקת לא מעידה חלילה שהם נקיי כפים. לעתים אפשר לייחס זאת למערכות חקירה לקויות שלא השכילו לאסוף ראיות חיוניות, לעתים למידה בלתי מבוטלת של סלחנות בניסוח כתב האישום, שלא לדבר על מידה מוגזמת של רחמים שמבטאים שופטים כאשר ניצבים מולם על דוכן הנאשמים אישי ציבור בכירים או אילי הון מן השורה הראשונה. בנורמות הפסולות שהשתרשו במדינה נעלמה גם הבושה, ואת מקומה תפסו החנופה וההתרפסות. עבריינים פוליטיים בכירים מורשעים הם מרצים מבוקשים באירועים של גופים ממלכתיים וציבוריים, והם

משתתפים באירועים פומביים וזוכים ללחיצות ידיים, לטפיחות על השכם ולנשיקות. הדוגמה הבולטת היא אהוד אולמרט. עוד לפני הרשעתו של אולמרט בקבלת שוחד, כאשר עדיין היה בחזקת מורשע בעבירה קלה יותר של הפרת אמונים וזוכה בנסיבות שנויות במחלוקת מעבירות אחרות, הוסיף אולמרט להיות מחוזר על ידי האליטה החברתית והמוסדות האקדמיים ולהתחבר למגזר הפוליטי. עולם כמנהגו נוהג ואין פוצה פה ומצפץ.

ואמנם, מדאיגות ביותר הן האטימות והאדישות שהן מנת חלקם של רבים מקרב אזרחי המדינה, שהשלימו עם השיטה המושחתת שהפכה להיות חלק בלתי נפרד מחיינו. בהשלמה עם המצב הקיים ובתחושה שאין אלטרנטיבה לרעה החולה הזו טמונה סכנה לגורל המדינה. הססמה "מושחתים, נמאסתם" נמסה והתפוגגה מזמן. מעשי שחיתות זוכים כבר בקרב מספר גובר והולך של אזרחים, למגינת לבנו, להוקרה, לחיקוי ולסלחנות.

מסקר שנעשה באוניברסיטת תל אביב עלה ממצא שמדליק נורות אזהרה: חלק הארי של אזרחי המדינה סבורים שמי שאינו מושחת אינו יכול להצליח בחיים הפוליטיים ולהגיע לצמרת המדינה. חלפו עברו הזמנים שבהם השלטון הממושך השחית. היום רצוי להתמודד במישור הפוליטי כאשר קופת שרצים כבר תלויה צווארך. אזרחי המדינה אינם חדלים מלהאשים את הפוליטיקאים בהתעשרות במהלך שירותם הציבורי, בשוד הקופה הציבורית, במסירת אוצרות הטבע של המדינה לידי אילי הון, ששמו את ידיהם גם על הנכסים הפיננסיים של אזרחי המדינה ועל קופות הפנסיה שלהם. התוצאה הבלתי נמנעת היא אי אמון בסיסי של האזרחים בפוליטיקאים ברמות השונות, שאינם מציגים דוגמה אישית, אי אמון שמקרין על החברה הישראלית בתחומים רבים.

יש חוסר אמון מוחלט גם בין קבוצות האוכלוסייה במדינה: חרדים וחילונים, מתנחלים ותושבי הקו הירוק, אזרחים ישראלים ותיקים ועולים שמתקשים לזכות בהתיישנות, מזרחים ואשכנזים, צעירים ומבוגרים, יהודים וערבים. תופעה פסולה זו מחלחלת לתחומים נוספים: תלמידים אינם מאמינים במוריהם, ואלה מסתייגים מהוריהם; דיירים לא מאמינים בשכניהם, ואלו אינם נותנים אמון בקבלנים; עובדים לא מאמינים להנהלות, ואלו אינן מאמינות לוועדי העובדים; אזרחים לא מאמינים למשטרה, וזו עוצמת עין לתדמיתה העלובה; קוראים ומאזינים לא מאמינים בכלי התקשורת, ואלו לא מתאמצים להחזיר את האמון בהם. סוציולוגים מיומנים טוענים בהקשר זה שהבעיה העיקרית היא שהתרבות הנהוגה במדינה אינה קרובה לתרבות האירופית, שבה יש משקל סגולי לאמון ההדדי, אלא לתרבות המזרח התיכון, שבו מקובלת שפת הכוח.

בעיה לא פחות חמורה של החברה הישראלית היא היעלמות העזרה ההדדית וקביעת נורמה חדשה: כל אזרח לגורלו. אין תמה אפוא שעל רקע זה חלה שחיקה בלתי פוסקת באמון של אזרחי המדינה בנוגע לעתיד המדינה. הפטריוטיות אבדה מזמן וספק אם תחזור. במשך שנים דמם העם היושב בציון דממת אלחוט. רוב העם אטום כמעט לחלוטין לשחיתות שהלכה ותפחה במדינה לממדים מפלצתיים, בבחינת השלמה עם כך ששלטון חייב להיות מושחת ולמעשה אי אפשר לעשות דבר כדי לשנות את פני הדברים.

למרבה הצער, דור ההמשך גדל והתחנך על ברכי השחיתות באווירה של נורמות חברתיות רקובות, והתחיל להבין שהשלטון לא משחית רק את אלה שהם חלק ממנו. נוגעים בו והופכים לנגועים גם אלה שבסביבתם הקרובה, והשחיתות מתפשטת כמו אש בשדה קוצים. יותר ויותר נשמע בקרב הצעירים הרצון שלא לשרת בצה"ל ואפילו לרדת מן הארץ שיושביה התחילו לאכול אותה. האופציות האלה לא קיימות כבר לאזרחים ותיקים, בעלי משפחות ובעלי מחויבויות שונות, שחלק ניכר מהם חשים מקורקעים. הביצה החברתית המצחינה תרמה ללא ספק להתערערות בלתי פוסקת של יסודות החוק במדינה.

השומד היה למכת מדינה בקבלת שירותים ציבוריים אלמנטריים. הבשורה הטובה היא שמערכות אכיפת החוק – המשטרה, הפרקליטות ומערכת המשפט – אינן נגועות. מערכת המסים, לעומת זאת, נדבקה בנגע, למרבה הבושה. המוסר הציבורי הידרדר במהירות, טוהר המידות נשחק כמעט עד דוק, המנהל התקין נרמס בראש חוצות. חציית גבולות החוק נעשתה נורמה, וידם של הגופים העוסקים באכיפתו קצרה מלהרתיע ולמנוע את המשך ההידרדרות.

חוסנה של מדינת ישראל מורכב מארבעה יסודות: ביטחון, שלטון החוק, כלכלה וחברה שפועלים ככלים שלובים, ואם אחד מהם סדוק הוא מקרין על היתר ושולח אליהם גרורות. למרבה הצער, ארבעת היסודות של המדינה נסדקו ונבקעו. מלחמת לבנון השנייה הרחיבה והעצימה את הסדקים ואת הבקיעים. העם איבד לגמרי את האמון במנהיגיו. השחיתות שדבקה ברבים מהם תרמה לאווירת נכאים ולייאוש. לראשונה חדרה לתודעתם של אזרחי המדינה ההכרה שיש קשר ישיר בין שחיתות שלטונית להתנהלות ביטחונית.

ביטחונה של ישראל התחזק לאין ערוך במרוצת השנים והיה מושתת בעיקרו על התפיסה של צה"ל כאחד הצבאות החזקים בעולם, על חיל אוויר שנחשב לטוב בעולם ועל ארסנל של נשק מתוחכם. תפיסה זו התערערה במלחמת לבנון השנייה, שבמהלכה נחשפה ערוותו של צה"ל. ללא קושי אפשר היה לזהות את הקשר הישיר בין השחיתות האישית של כמה מקברניטי המדינה ובין התנהלותם בתקופת המלחמה ובדרכי קבלת החלטותיהם. היסוד המוצק ביותר של המדינה – הביטחון – התערער קשות אחרי שצה"ל נחשף במחדליו ובכשליו. הביטחון הבלתי מוגבל שצה"ל הקנה לאזרחי המדינה כבר אינו מובן מאליו. ביטחונם האישי של אזרחי המדינה באזורי העימות ובטווחי הטילים התערער. האיום האיראני על כל שטחה של מדינת ישראל עורר אווירת נכאים, חוסר תקווה ודיבורים ממשיים על סופה של המדינה כביכול.

היסוד השני שנסדק הוא שלטון החוק. בשנותיה הראשונות של המדינה היו שלושת היסודות הראשונים לסירוגין רעועים ובעייתיים. רק היסוד הרביעי של שלטון החוק היה מוצק ומעורר תקווה. בשנות קיומה הראשונות אולי יכלה מדינת ישראל לשמש "אור לגויים". היה לנו במה להתגאות: אנחנו מדינה דמוקרטית ושומרת חוק המוקפת בארצות דיקטטוריות פורעות חוק. המזרח התיכון החדש, שאמור היה להזניק את הדמוקרטיה בארצות ערב, פשט ולבש צורות והגיע למצב הנוכחי של קטל חפים מפשע, הפגנות שהדרדרו למרחצי דמים, סתימת פיות של התקשורת וחסמת אמצעי הטכנולוגיה החברתיים.

למרבה הצער, הנורמה המוסרית הגבוהה שקבע ראש הממשלה הראשון דוד בן-גוריון לא הייתה תמיד נר לרגליהם של ראשי ממשלה בישראל שבאו אחריו, אף כי הם עדיין לא פעלו בגבול הפלילי. מאז ראשית המדינה זרמו מים רבים בכנרת, בנהרות ובנחלים, והיו בהדרגה למים מעופשים, מזוהמים ועכורים, ומדינת החוק הייחודית שינתה את פניה בהדרגה לבלי הכר עוד בטרם הגענו עד הלום. ישראל חדלה מזמן להיות אור לגויים בתחומי ההגנות השלטונית וטוהר המידות. אורותיה המוסריים כבו מזמן, והעלטה השוררת בה מעיקה ומקוממת אזרחים טובים שחיים במציאות עגומה שהולכת ומעיקה, ומתרפקים על העבר שספק אם אי פעם יחזור. לא נותר אלא ליחל ולקוות שבראש המדינה יחזור ויעמוד ראש ממשלה מנהיג, בעל רמה מוסרית גבוהה, שיסתף אחריו את ההמונים בדוגמה האישית שיקרין, לא רק לצורך יישוב המדינה בחלקיה הערומים בנגב ובגליל, אלא גם, ואולי בעיקר, ייצב אותה בתחום המוסרי וייצור לה מחדש תשתית של שלטון חוק.

בינתיים המציאות העגומה נוגסת בכל אחת מהחלקות הטובות שעדיין קיימות במדינה. במחצית השנייה של העשור הראשון של שנות האלפיים החלו להבליח בקצה המנהרה החשוכה אורות מבשרי טובות. כאשר נתמנה השופט בדימוס מיכה לינדנשטראוס למבקר המדינה והכריז כי הוא מתכוון להיאבק חזיתית בשחיתות השלטונית היו שהתנגדו לו, אבל לא לזמן רב. הם לא הכירו אותו די הצורך ולא הבינו שההתביתות שלו על מטרות היא בלתי נלאית. לינדנשטראוס חרג ממנהגם של אלה שקדמו לו, שישבו מוסתרים במגדל השן שלהם, ולא הסתפק בדוח הביקורת השנתי השגרתי, אלא החל לפרסם דוחות תקופתיים אחרי חשיפת מעשי שחיתות ציבוריים, שהועברו להכרעת היועץ המשפטי לממשלה ובהם צוינו במפורש שמותיהם של המבוקרים.

תגובות הנגד לא איחרו לבוא, אבל הפתיעו לרעה בעוצמתן. התקשורת המגויסת אפיינה את פעילותו של מבקר המדינה בסרקזם: "יעיל-פעיל מדי". אנשי תקשורת מסוימים הרחיקו לכת וכינו את המבקר בכינויי גנאי. ככל שהעמיק המבקר את מאבקו בשחיתות, כך הוא הפך מטרה סמויה לפעילות מאחורי הקלעים כדי להשחיר את דמותו, להעניק לו דימוי שלילי ולהחלישו. עיתונאים שתמכו בפעילותו המבורכת של המבקר הפכו ל"הזויים", וחברי תנועות שפועלות נגד השחיתות השלטונית שהעניקו למבקר גיבוי כונו "סוכני מוסר". במקביל החלה פעילות פרלמנטרית לחקיקת חוק חדש שיגביל את סמכויותיו של מבקר המדינה. לא חסרים חברי כנסת בעלי רמה מוסרית ירודה ומושחתים שהתלהבו ממהלך מביש זה, שבשלב זה לא הבשיל, אולי משום שירשו של לינדנשטראוס, השופט בדימוס יוסף שפירא, הוריד פרופיל בתחום המאבק בשחיתות השלטונית.

הרעה החולה צמחה בקרב המנהיגות הפוליטית במדינה, ולא רק בקרב ראשי הממשלה. מנהיגות זו לא השכילה לשמש דוגמה אישית והוכיחה שהדגים מסריחים לאורך השנים דווקא מראשיהם של מנהיגי מפלגות ואישים מכל צבעי הקשת הפוליטית, שהחלו לבעוט בשלטון החוק, לזלזל בו או לעקוף אותו, מי במישרין ומי בעקיפין. על ידי כך נפרצו הסכרים ואיש הלא ישר בעיניו יעשה. למרבה הצער, הפגינה האופוזיציה הפוליטית בארץ בשנים האחרונות חידלון מול התנהלותם של קברניטים פורעי חוק.

האם זה מקרי שחלק ניכר מחברי הכנסת נתפסים בציבור כאוכלי חינם על חשבון הקופה הציבורית, כמתנכרים להבטחותיהם לציבור בוחריהם, פוגעים בעקרונותיהם ודבוקים לכיסאותיהם?

למרבה הצער, היועץ המשפטי לממשלה לשעבר, מני מזוז, הוכיח בתקופת כהונתו הקצרה שהוא לא אדם בעל חוט שדרה, נחוש וזקוף קומה מול שועי הארץ. מזוז היה היועץ המשפטי הראשון שנבחר על פי הנוהל החדש של חיפוש מועמדים לתפקיד היועץ ובחינתם על ידי ועדה מיוחדת.

נוהל זה נקבע אחרי שהתברר שחל פיחות הדרגתי במעמדם של היועצים המשפטיים לממשלה וביכולת ההכרעה שלהם, והיה פשרה אחרי שירדה מעל הפרק התוכנית להפריד בין שני התפקידים של יועץ משפטי לממשלה והתובע הכללי של המדינה, שמזמן היו צריכים להיות מופרדים למען ההיגיינה הציבורית.

אבל ההר הוליד עכבר. מזוז הפך לתובע הכללי של המדינה בעקבות שורה של החלטות שגויות שהיטיבו עם אישי ציבור מועמדים לקבלת כתבי אישום וגרמו להרמת גבות של הקהילה המשפטית האקדמית הבלתי תלויה.

אבל מזוז זכאי גם לכמה מילים טובות אחרי שזיהה באיחור רב את היקפה המדאיג של השחיתות השלטונית במדינה. מזוז שנתגלה, כאמור, כצמחוני בהכרעותיו בנוגע לאישי שלטון שסרחו, אמר דברים בעלי תוכן ובשר שהפתיעו את המאזינים: "יש לחתור לשינוי התרבות השלטונית בישראל, שנהפכה לחסרת בושה ועכבות יותר מאי פעם [...] כמעט מדי יום ניתן להיתקל בסימן אזהרה כזה או אחר המאותת על היחלשות נמשכת במערכת החיסונית. התעלמות מסימנים אלה עלולה להוביל אותנו להידרדרות מהירה וכואבת במדרון".

למען האמת ההיסטורית כדאי לציין שכמה יועצים משפטיים לממשלה שקדמו למזוז הפגינו אף הם חולשה ורפיסות מול ראשי ממשלה ואישים פוליטיים בכירים, ושירתו לעתים את האינטרסים שלהם יותר מאשר שמרו על שלטון החוק. למרבה הצער, לעתים לא נקב הדין את ההר. חמור מכך: הרבב דבק גם במערכת המשפט וגרם להתערערות מסוכנת באמון הציבור בכל הערכאות, לרבות בית המשפט העליון.

למרבה הצער נמשך תהליך השחיקה בנחישותם של היועצים המשפטיים לממשלה שבאו אחרי מזוז למצות את הדין עם קברניטי המדינה שסרחו. ההחלטה להגיש כתב אישום נגד ראש הממשלה לשעבר אולמרט לא הייתה יוצאת דופן, ונתקבלה ע"י פרקליט המדינה היוצא משה לדור. היועץ המשפטי הנוכחי יהודה וינשטיין מנוע מלעסוק בענייני אולמרט מאחר שזה היה בעבר לקוחו.

הולך ומתברר שיש במדינה משפט לעשירים ולבעלי יכולת לשכור פרקליטים יקרים (לרוב על חשבון הציבור), ומשפט לבעלי אמצעים מוגבלים הנאלצים לשלם מכיסם. מבחן בוזגלו פשט מזמן את הרגל. לפתע נשמעות זמירות שהמערכת המשפטית קורסת תחת הר התיקים ובעקבות זאת יש נטייה גוברת והולכת לעסקאות טיעון ותשלומי כופר. נשמעות גם טענות כלפי השופטים שנוטים

משום מה להיות רחמנים יותר כלפי המורמים מעם. בשל אופיו המיוחד של העם היהודי, דרכי התנהלותה של המדינה ובעיותיה המיוחדות, מדינת ישראל צועדת בראש המדינות בעולם מבחינת מספר התביעות המשפטיות לסוגיהן. מיליוני תביעות נוספות כל שנה למיליוני התביעות התלויות ועומדות. עינוי הדין הוא לפעמים מדומה, כשפרקליטים של נאשמים סוחבים בכוונה תחילה דיונים משפטיים ומבקשים אחר כך רחמים ופטירה בעונשים קלים ובעבודות שירות מזדמנות.

האם זה מקרי שבית המשפט העליון, המוסד השיפוטי העליון, שבעבר ערערו על מעמדו ועל פסיקותיו רק חוגים ימניים קיצוניים וחוגים חרדיים, זוכה למגינת לבנו לאמון מוגבל של הציבור? זהו אות מבשר רעות, וזה מזמין פעילות של גורמים פוליטיים ואינטרסנטיים, ובראשם שר המשפטים לשעבר פרופ' דניאל פרידמן, לנסות להגביל את סמכויותיו של המוסד השיפוטי העליון. בין השאר עומדת על הפרק הגבלת זכות העמידה בבג"ץ רק לגופים וגורמים שקשורים ישירות לעתירות. בדרך זו יש מגמה ברורה לסתום את פיותיהם של גופי מתנדבים נגד שחיתות מסוגם של אומ"ץ ולהגביל את יכולת פעולתם.

הצעה אחרת היא לנסות ולרוקן בהדרגה מתוכן את היקף השפיטה של בית המשפט העליון, בעיקר ביכולת השיפוטית לבטל חוקים בלתי ראויים שנתקבלו בכנסת. אחת התוצאות של סירוס המערכת המשפטית באה לידי ביטוי בממד השחיתות הבינלאומי, שמתפרסם כל שנה וממקם את ישראל שלא בצדק במקום רחוק מדי מהמדינות המושחתות של העולם השלישי. הממד מיטיב עם ישראל רק משום שמערכת אכיפת החוק אינה מצליחה להתמודד עם היקפה הריאלי של השחיתות במדינה, ולכן לא משתקף בעולם המצב לאשורו.

אין ספק שלתופעה הפסולה של חבירה הדוקה בין ההון לשלטון הייתה השפעה שלילית מרחיקת לכת על היסוד השלישי – הכלכלה – שנכנס לסחרור. כך גם מצבה הכלכלי של המדינה, שלכאורה נראה יציב פחות או יותר, והניב שביעות רצון בעיקר בקרב אילי ההון שהשכילו להתחבר אל עטיני השלטון במספר גובר והולך קריסתם של חלק מהטייקונים חשפה תופעה מדאיגה: כספי ציבור, בעיקר קרנות הפנסיה, הוזרמו לחברותיהם ולכיסיהם של אילי הון לצורך צבירת רווחי עתק. כאשר הסתבכו כמה מאילי ההון בגלל המצב הכלכלי העולמי, אבל בעיקר בגלל השקעות פיננסיות כושלות, החלה עונת התספורות המעיקה. שוב התברר שבנקים ציבוריים במדינה מינפו את עסקיהם של אילי ההון וצברו חובות אבודים בהיקפים ענקיים. במקביל נחשפה תופעה פסולה שאילי הון מביאים מעט מאוד כסף פרטי משלהם, ומעדיפים לשחק בכספי הציבור מבלי שהרגולטורים עמדו על כך בזמן אמת.

סוד גלוי הוא שהכלכלה הישראלית, שנראית יציבה ולפעמים אפילו פורחת בעידן של חגיגות בבורסה, היא פוליטית ביסודה ומוכתבת בהסכמים קואליציוניים, שהסחטנות של הקופה הציבורית המידלדלת היא מכנה משותף להם לאורך כל השנים. סימפטום אחד מני רבים לדוגמה: רוב יושבי הראש של ועדת הכספים של הכנסת היו נציגי מפלגות חרדיות שהצטרפו לקואליציה רק כדי שיהיה להם קל יותר לחלוב את קופת המדינה. הם לא התביישו לעכב אישור של תקציבים למטרות חיוניות כל עוד לא יאושרו העברת מיליארדי שקלים לאוכלוסייה החרדית ההולכת ומתעצמת. לבסוף הם ניצחו.

בשנה החולפת הראשונה לכהונתה של ממשלה זו נדמה היה שחל שינוי מהותי מאחר שהמפלגות החרדיות לא הצטרפו לקואליציה ונושא השוויון בנטל עלה לראש הדיון הציבורי. אבל עד מהרה התברר שאת מקומו של היו"ר החרדי התורן תפס נציג מסורתי של מפלגה ימנית, שהחל לדאוג לאינטרסים של ציבור המתנחלים ולא בחל באמצעים דומים. חליבת כספי המדינה נמשכת. סימן היכר נוסף הוא הכניעה לקבוצות לחץ של עובדים חזקים שיושבים עם היד על ברוי המדינה או תשתיותיה: חברת החשמל, עובדי הנמלים, עובדי הבנקים, המורים, עובדי רשות שדות התעופה ועוד. קבוצות לחץ אלה, שמחזיקות את המדינה בגרונה ואת ההסתדרות במקום רגיש, פועלות נגד הרפורמות ואינן בוחלות באימים גלויים על שרים ומקבלי החלטות במשרדי ממשלה, ומצאו דרכים נלוזות של השתלטות עוינת על מפלגות וגם התחום החברתי מקרטע. המצב החברתי במדינה הולך ומחמיר. החברה הישראלית כיום היא חברה שסועה, קרועה, מפולגת, בעלת מעמדות שנוצרו על פי רמת החיים האישית וקוטביות עמוקה ובלתי ניתנת לגישור. בשנים האחרונות מצבם הגרוע של חלק מתושבי המדינה בשפל לא רק בגלל הנשק האטומי האיראני המאיים על קיומה של המדינה, אלא גם בגלל השחיקה הבלתי פוסקת בחוסנה של המדינה, המצוי ברמה שמדאיגה מאוד את אזרחי ישראל, מלחיצה אותם ללא הרף ומוכיחה את עקרון הכלים השלובים הסדוקים.

החברה הישראלית כיום שסועה, מפורדת ומסוכסכת בגלל התפוררות הערכים. הפערים מתרחבים, הקטבים מתחדדים, האלימות שוברת שיאים. במדינה חיים כמה "עמים": עשירים ואנשי אליטות, עניים, חרדים, חילונים, אנשי ימין, שמאלנים, מזרחים וצפונים, ותיקים ורוסים, וכמובן ערבים. כך נוצרה קרקע פורייה לשחיתות המונית, כשכל אחת מהקבוצות רואה את עצמה מקופחת בתחום אחר.

החוק הישראלי מקרטע ואינו נאכף כראוי על ידי משטרת ישראל, שידה קצרה מלהושיע. המשטרה מגלה לאורך השנים אוזלת יד מוחלטת בשמירת ביטחונם האישי ורכושם של אזרחי המדינה, ובאותה עת מתהדקים הקשרים בין אנשי משטרה ובין נציגיהם של ארגוני פשע.

הדוחות המעודכנים מלמדים שמספרם של הילדים העניים במדינה, שנאמד במאות אלפים בשנים האחרונות, מתקרב למיליון. יותר מארבעים אחוז מתושבי המדינה דיווחו שבגלל מצבם הכלכלי החמור הם אינם יכולים לספק צרכים בסיסיים של דיור, מזון, תעסוקה, בריאות וחינוך לילדיהם. הם זקוקים להשלמת הכנסה. מערכות הסיוע הוולונטריות קורסות ולא יכולות להתמודד עם העומס הרב של משפחות שזקקות למזון.

יוקר הדיור הוא מכת מדינה, וגרם לצעירים רבים לנטוש אותה. כל הפתרונות שנשלפו לא שינו עד כה את פני הדברים. מערכת הבריאות הציבורית קורסת ואינה עומדת בעומס הכבד שמוטל עליה. יש כיום בריאות לעשירים ולבעלי יכולת ובריאות שנייה למעמד בינוני ולדלת העם. הרפואה הפרטית השתלטה על בריאות הציבור והחלה לחזור גם לחדרי הניתוח ולטיפולים בבתי החולים הציבוריים.

גם בני הגיל השלישי אינם מלקקים דבש. הפנסיות השחוקות והמגולחות והקצבאות של המוסד לביטוח לאומי לא מאפשרות להם לחיות בכבוד מינימלי. מצבם של הקשישים בכי רע, ורבים מהם שרידי השואה הסובלים בבתייהם מתת-תזונה, מרמת בריאות ירודה ומשפל נפשי. הקשישים חסרי הישע המתגוררים במוסדות ציבוריים סובלים מהתעללות בלתי נסבלת. אוכלוסיית המוגבלים נעשתה זנוחה והייתה לנטל סביבתי. זעקתה לא הרעידה את אמות הספים ולא זעזעה את לבותיהם של שליחי הציבור רמי הדרג.

אלפי אזרחים טובים נחלצים לסייע למצוקות של הזולת ומתנדבים במאות עמותות לסיוע ועזרה לאוכלוסיות החלשות, לפגועים, לנכים ולמוכי גורל למיניהם. הם מתחילים להתיימשך כשהם נוכחים לדעת שהשלטון אטום לגורלם של אנשים חריגים, וגם בחלק מהעמותות הללו פשה נגע השחיתות האישית. עקרון העזרה ההדדית בהתיישבות העובדת התפוגג. כל אדם וכל חבר לגורלו וליכולת הכספית שלו. ותיקים וקשישים מדור המייסדים של הקיבוצים עומדים בפני שוקת שבורה. עברם נשכח להם. קשה להתעלם גם מאוכלוסיית הפליטים, שהפכה מטרה לרדיפה חסרת מעצורים וכליאה סיטונאית ללא מידה של חסד ורחמים. העם היהודי, שאיבד שישה מיליון מבניו בשואה ונרדף כמיעוט לא רק בגרמניה אלא במדינות רבות אחרות בעולם, היה צריך לנהוג אחרת בפליטים הללו.

אני מבקש לסיים בנימה אופטימית של אזרחות טובה של מתנדבים אלו, שאינם מסתפקים בפעילות בקרב השכבות הנחשלות, אלא מקבלים על עצמם סיכונים. בדקתי ומצאתי שאין עוד מדינה בעולם, זולת מדינת ישראל, שבה מתארגנים אזרחים מתנדבים מרבדים שונים, רובם אלמונים, ופועלים יחד למען שמירה על המנהל התקין ועל טוהר המידות בשירות הציבורי.

עם אזרחים טובים אלו נמנים עשרות חברי אומ"ץ, שעומדים בקו הראשון של המאבק למען עיצוב דמותה המוסרית של המדינה; מלאכה סזיפית שאנו משתדלים לבצעה ללא כחל ושרק ובמשאבים כספיים מוגבלים. שאלתי את עצמי לא אחת מדוע תנועות כאלה קמו דווקא בישראל, ומדוע הן זוכות לזכות עמידה משפטית¹, להכרה ציבורית רחבה ולהוקרתם של רבים וטובים. התשובה הפשטנית היא שאזרחים מופתיים אלה מקרינים אכפתיות לגורל מדינת ישראל ופועלים ללא לאות בניסיונות חוזרים ונשנים לחבר את החישוקים בין ארבעת יסודותיה הרעועים של המדינה.

זו הסיבה שתמונת המצב ששררה בעשור שנות פעולתנו הכתיבה את אופי הפעילות שלה. אף שפעילותה של אומ"ץ אינה מעוגנת בחוק ולחברי התנועה אין סמכויות והם חסרי הגנה מפני התנכלויות, תביעות לשון הרע ותביעות נזיקין אישיות, הם לא נרתעים ממלאכת הקודש. חברי אומ"ץ לא מתיימרים ולא מרימים ידיים לנוכח השחיתות הציבורית המפלצתית בקרב מנהיגים חסרי בושה, לא נכנעים מול אישי ציבור פורעי חוק סדרתיים, ולא מאבדים את התקווה כאשר עינינו כלות מול נבחר ציבור ועובדי ציבור שבזים למערכות המשפט ורודפים את אוכפי החוק. אלה שמתייחסים אל הלוחמים בשחיתות כאל אנשים תימהוניים ומכנים אותם "הזויים", "דון קישוטים", "מלשינים" אמנם פוגעים במאבקנו אבל לא מצליחים לבלום אותנו.

שאלתי את עצמי לא אחת כיצד קרה שתנועות של אזרחים כורעות תחת הנטל בגלל פניותיהם של מאות אזרחים ברחבי המדינה ששמים בנו את מבטחם ואנחנו עושים כל אשר בידינו כדי לא לאכזבם. אומ"ץ היא התנועה היחידה במדינה שחרתה על דגלה, במקביל למאבקה הבלתי נלאה בשחיתות השלטונית ולפעילותה הציבורית והחינוכית למען מנהל תקין, גם את הבטחת הצדק החברתי והמשפטי ואת הדאגה לשכבות החלשות ולאוכלוסיות הפגועות. ראינו חובה לעצמנו לסייע לשכבות החלשות והפגועות כשאנו חפים מאינטרסים כלכליים, ממעורבות פוליטית ומשיקולים זרים.

אומ"ץ מודעת היטב לאופיו של העם היהודי, שאינו הומוגני ומורכב מילידי תרבויות מגוונות בעלות רמות התנהלות שונות. זו משימה בלתי אפשרית כמעט למצוא מכנה משותף של שמירה קפדנית על טוהר המידות. לחלקם זו ללא ספק מציאות חדשה שלא חונכו לקראתה. לשם כך יש צורך לא רק בסעיפים כתובים ממוספרים המפרטים עבירות פליליות של חוק, אלא גם, ואולי בעיקר, בעבודת שטח. לא בכדי הוקם לאחרונה, ביוזמה משותפת של המחלקה לקרימינולוגיה של אוניברסיטת חיפה ואומ"ץ, מרכז לחקר מקורות השחיתות הציבורית ומניעה. בימים אלה נערך המחקר הראשון של המרכז על השחיתות המוניציפלית המפלצתית, שמקיפה למרבה הצער עשרות ערים ויישובים.

בחודשים האחרונים נדמה היה שבכל זאת אנחנו לא פועלים בחלל ריק כאשר השחיתות השלטונית עלתה לראש סדר היום הציבורי. אישים מרכזיים במישור הממלכתי המוניציפלי שהואשמו בביצוע מעשי שחיתות חמורים נאלצו לפנות את מקומם. אחרים ממתנינים עדיין לתורם המאבק לנשיאות הדמינה חשף את קלונם של מחצית מהמועמדים שהוחדשו בעבירות פליליות ושל שר בכיר שהיה מועמד ריאלי ונאלץ להסיר את מועמדתו ברגע האחרון אחרי שנחלץ בשן ועין מחקירה משטרתית כחשוד בביצוע עבירות מין. מה שהיה כבר לא יהיה לשם כך יש ליצור נורמות התנהלות חדשות של נבחרי ציבור: שרים, חברי כנסת וראשי ערים, שעקיפתן תהיה "מעשה שלא יעשה", גם אם אינו עבירה על החוק. תרבות פוליטית כזאת מחויבת המציאות וצריכה להיבנות בשיתוף פעולה מלא של תנועות מתנדבים דומות, אנשי רוח, אנשי תקשורת, אנשי אקדמיה, אנשי חינוך ועוד. זו הערובה הראויה למשטר נקי משחיתות בצמרת ולחיסול עוולות חברתיות מעיקות.